

บทที่ 2

สถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้

ปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายประการทับซ้อนกันอยู่ นับตั้งแต่ปัญหาความแตกต่างในเรื่องศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ปัญหาทัศนคติระหว่างชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูและชาวไทยพุทธ รวมทั้งระหว่างประชาชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาการเมืองการปกครอง ปัญหาเศรษฐกิจ และปัญหากลุ่มก่อการร้าย จึงทำให้บางครั้งสถานการณ์ก็ทวีความรุนแรง จะเห็นได้จากเหตุการณ์การลอบวางระเบิด การลอบวางเพลิง ในสถานที่ราชการ และสถานที่สาธารณะต่าง ๆ การทำร้ายเจ้าหน้าที่และประชาชนรายวัน ฯลฯ ที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จำเป็นจะต้องนำมาวิเคราะห์ถึงสภาพของปัญหา เงื่อนไข/ปัจจัย และสาเหตุของการเกิดปัญหา เพื่อเป็นฐานในการทำความเข้าใจความคิดโดยทั่วไปในการมองปัญหา

ทำความเข้าใจสถานการณ์ผ่านบทความและงานวิจัย

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ที่ผ่านมา ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จะช่วยให้เห็นภาพกว้าง ๆ ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในหลากหลายแง่มุม ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และการจัดการปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย รวมทั้งช่วยให้เกิดความเข้าใจภูมิวัฒนธรรมของรัฐและประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อจังหวัดชายแดนภาคใต้ นอกจากนี้ การสำรวจงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังช่วยให้ข้อคิด และข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับนโยบาย การปฏิบัติ นโยบายของรัฐบาล สภาพปัญหาและสภาพพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในการทำวิจัยเรื่อง “การแก้ไขปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษาของอำนาจการเสริมสร้างสันติสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กอ.สสส.จชต.) ภายใต้การนำของ พล.อ.ศิริชัย วัฒนศิริ” ด้วย

โดยสรุปงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย อาจแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วิเคราะห์ระดับบุคคล และโครงสร้างของการเกิดปัญหา ดังนี้

1. มองพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากแง่มุมโครงสร้างของการเกิดปัญหา อธิบายสาเหตุการเกิดปัญหา แต่ไม่ได้พิจารณาถึงกระบวนการที่ก่อให้เกิดปัญหาในพื้นที่ กรอบการมอง

ปัญหาของงานศึกษาที่เกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมาอยู่ในลักษณะ “แช่แข็งปัญหา” ให้อยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมไป แต่ก็ยังมองว่าพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหาด้านความมั่นคงอันเกิดจากกลุ่มก่อความไม่สงบ และกลุ่มขบวนการต่าง ๆ ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูที่มีความเข้าใจในการปฏิบัติไม่ตรงกัน ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และมรดกทางประวัติศาสตร์ บางส่วนก็มองว่าปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดจากการบริหารงานของภาครัฐภายใต้ระบบราชการแบบเดิมที่มีการรวมศูนย์อำนาจ นโยบายและการปฏิบัตินโยบายของรัฐบาลได้แก่

ธานินท์ ฆะเอม¹ ศึกษาเรื่อง “การแก้ไขปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้” กล่าวถึง ปัญหาชนกลุ่มน้อยมลายูมุสลิม และขบวนการโจรก่อการร้าย (ขจก.) ปัญหาโจรคอมมิวนิสต์ (จคม.) และปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมาเลเซียว่าเป็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และค่อนข้างสลับซับซ้อน เมื่อพิจารณาจากกรอบแนวความคิดการวิเคราะห์ระบบของ David Easton แนวคิดการพัฒนาทางการเมือง แนวคิดการกำหนดนโยบาย และแนวคิดเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย พบว่าปัญหาเหล่านี้เกิดจากการที่ระบอบการปกครองไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของชนกลุ่มน้อยในเรื่องเอกลักษณ์ของสังคม การปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากรัฐและกลไกของรัฐ โดยมีแรงผลักดันจากความแตกต่างในเรื่องประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และภาษา รวมเข้ากับนโยบายและมาตรการการแก้ไขปัญหาของรัฐที่ปราศจากความเข้าใจต่อปัญหา และเสนอแนะว่า ปัญหาความมั่นคงที่เกิดขึ้นมีความละเอียดอ่อน การดำเนินมาตรการจึงควรเป็นไปด้วยความระมัดระวัง สำหรับปัญหาชนกลุ่มน้อยมลายูมุสลิม ควรทบทวนหลักปรัชญาของศาสนาอิสลามโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการเพื่อความเป็นธรรมและสวัสดิการของสังคม การเคารพต่อการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ด้านศาสนาและภาษา รวมทั้งปรับปรุงระบบบริหารในพื้นที่ เพื่อให้การแก้ไขปัญหามีประสิทธิภาพบรรลุผลตามนโยบายที่ได้วางไว้ และที่สำคัญก็คือยอมรับข้อจำกัดของแต่ละฝ่ายมีอยู่ในความสามารถที่จะตอบสนองความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง

¹ ธานินท์ ฆะเอม, “การแก้ไขปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527)

เจษฎา อรุณพัฒน์พงศ์² ศึกษาเรื่อง “การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส” มุ่งศึกษาปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการบริหารงานในโครงการของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และโครงการสร้างงานในชนบท โดยใช้กรอบการปฏิบัตินโยบาย ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยด้านจุดกำเนิดนโยบาย ความชัดเจนของนโยบาย การสนับสนุนนโยบาย ความซับซ้อนของการบริหารนโยบาย แรงจูงใจของผู้ปฏิบัตินโยบาย การจัดสรรทรัพยากร และศึกษากระบวนการทางสังคม ผลการศึกษาพบว่าโครงการทั้ง 3 มีลักษณะที่เหมือนกัน คือ เมื่อนโยบายแปลงเป็นแผนงาน โครงการแล้ว จะสั่งการผ่านโครงสร้างระบบราชการแบบเดิม โดยผ่านกระทรวง ทบวง กรม กองทัพ จังหวัด อำเภอ ตำบล จนถึงหมู่บ้าน ผลกระทบและผลที่เกิดขึ้นจึงขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ที่เกิดจากการประนีประนอมระหว่างกลุ่มข้าราชการ กลุ่มผลประโยชน์ และกลุ่มผู้นำชาวบ้านเป็นสำคัญ เมื่อเปรียบเทียบทั้ง 3 กลุ่ม จะเห็นได้ว่ากลุ่มข้าราชการมีอำนาจการต่อรองสูงสุด ประกอบกับสถานการณ์จังหวัดชายแดนภาคใต้มีการก่อการร้ายทุกรูปแบบ ยิ่งเพิ่มความสำคัญแก่กลุ่มข้าราชการอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และยังพบว่ากลุ่มข้าราชการบางกลุ่มได้แสวงผลประโยชน์ในลักษณะที่เป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบสามารถที่จะสร้างสถานการณ์และระดับสถานการณ์ตามที่ตนต้องการจะให้เป็นไป

ประสิทธิ์พร เวทย์ประสิทธิ์³ ศึกษาเรื่อง “ความไว้วางใจทางการเมืองและการหยามเหยียดทางการเมือง” โดยกล่าวถึงปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่าเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และความรู้สึกของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งสาเหตุของปัญหาก็เนื่องมาจากความไม่เข้าใจกันระหว่างชาวไทยมุสลิมและชาวไทยพุทธ และระหว่างชาวไทยมุสลิมกับการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ทำให้ชาวไทยมุสลิมขาดความไว้วางใจรัฐบาล และมองว่ารัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญแก่พวกตน เกิดเป็นความรู้สึกแบ่งแยกเป็นพวกเขา พวกเขา ทำให้มีมือที่สามเข้าแทรกแซงโดยมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงอยู่

² เจษฎา อรุณพัฒน์พงศ์, “การปฏิบัตินโยบายสำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนราธิวาส”, (วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528)

³ ประสิทธิ์พร เวทย์ประสิทธิ์, “ความไว้วางใจทางการเมืองและการหยามเหยียดทางการเมือง” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2530)

ชยากรณ์ ศรีสาคร⁴ ศึกษาเรื่อง “นโยบายกับการแก้ไขปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยศึกษาจากเอกสาร และข้อมูลจากการสังเกตและพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนกลางและในพื้นที่ ตามกรอบแนวคิดการนำนโยบายไปปฏิบัติของ Merilee S. Grindle ผลการศึกษาพบว่า นโยบายส่วนใหญ่ค่อนข้างชัดเจนและครอบคลุมทุกด้าน แต่ยังขาดความชัดเจนในบางเรื่อง ด้วยเจตนากรณีให้เป็นเช่นนั้น เนื่องจากความชัดเจนของนโยบายบางเรื่องทำให้ไม่สามารถนำไปปฏิบัติให้ได้ผลตามเป้าหมาย แต่ถ้ากำหนดไว้ครอบคลุมกว้างแม้ไม่ชัดเจน แต่ผู้นำไปปฏิบัติก็สามารถปฏิบัติให้ได้ผลดีในระดับหนึ่งได้ เช่น นโยบายการออกมามอบตัวของขบวนการโจรก่อการร้าย เป็นต้น นอกจากนี้ ยังไม่มีการแบ่งมอบความรับผิดชอบให้แก่กระทรวง ทบวง กรมนำไปปฏิบัติตามความรับผิดชอบของตน แม้จะมีการจัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้ขึ้น แต่ก็ยังขาดเอกภาพของการบริหารงาน รวมทั้งรูปแบบการบริหารงานยังคงเป็นไปภายใต้ระบบราชการแบบเดิมทำให้การดำเนินการล่าช้า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการปฏิบัตินโยบายมีปัจจัยจากเรื่องงบประมาณกับแผนงานโครงการไม่สอดคล้องกัน การมอบหมายงานให้หน่วยปฏิบัติไปดำเนินการไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากหน่วยปฏิบัติขึ้นตรงกับหน่วยแม่ การกำหนดมาตรฐานการทำงานของหน่วยย่อยไม่มี การติดตามประเมินผลไม่สามารถวัดผลที่แท้จริงได้ การขัดขวางจากผู้สูญเสียผลประโยชน์ในพื้นที่ ปัญหาขัดแย้งกันเองของหน่วยงานที่เข้าไปปฏิบัติในพื้นที่ และการที่เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ด้านการนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติก็ทำให้ผลการปฏิบัตินโยบายเบี่ยงเบนไม่ตรงเป้าหมายของนโยบายด้วย

สุพรรณิ เหลืองเกรียงไกร⁵ ศึกษาเรื่อง “โครงสร้างการบริหารราชการและระบบการบริหารงานบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้” พบว่า โครงสร้างการบริหารราชการมีความหลากหลายในการจัดองค์กรของกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ กล่าวคือ บางกระทรวงมีหน่วยงานขึ้นต่อการบริหารราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บังคับบัญชา บางกระทรวงมีหน่วยงานขึ้นตรงต่อส่วนกลางและเป็นเอกเทศจากจังหวัด หรือบางกระทรวงแม้จะมีบางหน่วยงาน

⁴ ชยากรณ์ ศรีสาคร, “นโยบายกับการแก้ไขปัญหาการบริหารงานจังหวัดชายแดนภาคใต้” (สารนิพนธ์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534)

⁵ สุพรรณิ เหลืองเกรียงไกร, “โครงสร้างการบริหารราชการและระบบการบริหารงานบุคคลในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2537)

ขึ้นตรงต่อผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ก็มีบางส่วนที่ขึ้นตรงต่อหน่วยงานส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค ความหลากหลายดังกล่าวทำให้เกิดความแตกต่างในโครงสร้างการบริหารงาน การดำเนินงานต่าง ๆ จึงประสบกับปัญหาและไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร นอกจากนี้ โครงสร้างในการบริหารงานราชการทั่วไปก็มีการรวมอำนาจสูงอยู่แล้ว โดยผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ควบคุมดูแลเกี่ยวกับการปกครองและการบริหารราชการทั้งส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น แต่สำหรับจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นยังมีหน่วยงานเฉพาะจากส่วนกลาง คือ ศอ.บต. ที่มีข้าราชการส่วนใหญ่สังกัดกระทรวงมหาดไทย ยิ่งมีผลให้มีการรวมอำนาจสูงมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในกระทรวงมหาดไทย

ปิยนดา บุนนาค⁶ ศึกษาเรื่อง “นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ.2475-2516” พบว่า แม้รัฐบาลไทยจะประกาศใช้นโยบายหลักเหมือนกันทั่วประเทศ แต่ในส่วนของจังหวัดชายแดนภาคใต้จะตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อปรับนโยบายหลักนั้นให้เข้ากับสภาพบุคคลและพื้นที่ และมีการกำหนดนโยบายใช้เฉพาะจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พระราชบัญญัติมัสยิดอิสลาม พ.ศ. 2490 เป็นต้น กระนั้นก็ตาม รัฐบาลบางสมัยกระทำการประหนึ่งบีบบังคับชาวไทยมุสลิมโดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงก่อให้เกิดความไม่พอใจรัฐบาลในหมู่ชาวไทยมุสลิม เป็นโอกาสให้บุคคลบางกลุ่มถือเป็นข้ออ้างเข้าแทรกแซง ก่อให้เกิดปัญหาเป็นผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี โดยส่วนรวมแล้วรัฐบาลมีนโยบายในการปกครองชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพิเศษตามกฎหมายหลังทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และศาสนา ปัญหาที่เกิดขึ้นมิได้อยู่ที่นโยบายของรัฐบาล แต่อยู่ที่ข้าราชการของรัฐผู้นำนโยบายไปปฏิบัติในพื้นที่มากกว่า

⁶ ปิยนดา บุนนาค, นโยบายการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2475-2516 (กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546)

Thomas, M. Ladd⁷ บทความเรื่อง “ความรุนแรงทางการเมืองในจังหวัดมุสลิมทางภาคใต้ของประเทศไทย” (Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand) กล่าวถึงสาเหตุของความไม่สงบทางการเมือง และการดำเนินการของรัฐบาลที่ส่งผลต่อปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า ระยะใกล้ทางภูมิศาสตร์กับประเทศมาเลเซีย มรดกทางประวัติศาสตร์ ความไม่คุ้นเคยกับระบบการบริหารของคนในพื้นที่ และความไม่พอใจในทัศนคติและพฤติกรรมของข้าราชการ การขาดปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมพุทธ-มุสลิม ความมั่งคั่งที่รวมศูนย์อยู่ในกลุ่มคนที่มีเชื้อมุสลิม สภาวะทางเศรษฐกิจที่เสื่อมลง และความล้มเหลวของอำนาจรัฐในการจัดการความปลอดภัยให้กับคนในท้องถิ่น เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกในส่วนของชาวมุสลิมในพื้นที่ รวมทั้งความเชื่อว่าพวกเขาถูกปฏิบัติอย่างพลเมืองชั้นสองก็นำไปสู่ความไม่สงบทางการเมือง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการดำเนินนโยบายของรัฐบาลโดยการใช้กำลังทหาร ตำรวจเพื่ออ้างไว้ซึ่งระเบียบกฎหมาย การปรับปรุงระบบการศึกษา ใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อทำให้สภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น เพิ่มค่าครองชีพในระดับที่คนในท้องถิ่นพอใจ และแสดงความตั้งใจที่จะปฏิบัติให้เหมาะสมกับศาสนาของชาวมุสลิม ถ้านโยบายดังกล่าวได้รับการตอบรับสถานการณ์ในพื้นที่จะดีขึ้น แต่ถ้านโยบายดังกล่าวได้รับการปฏิเสธก็มีเหตุผลที่ความรุนแรงทางการเมืองจะเกิดขึ้น

Seni Mudmarn⁸ บทความเรื่อง “งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ในประเทศไทย : กรณีศึกษาชนกลุ่มน้อยมุสลิม” (Social Science Research in Thailand : The Case of the Muslim Minority) กล่าวถึงงานวิจัยเรื่อง “อิสลามกับชาตินิยมมาเลย์ : กรณีศึกษาชาวมลายูมุสลิมทางภาคใต้ของประเทศไทย” (Islam and Malay Nationalism : A case study of the Malay-Muslims of Southern Thailand) โดยสุรินทร์ พิศสุวรรณ “อิสลามกับความรุนแรง : กรณีศึกษาเหตุการณ์ความรุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2524” (Islam and Violence : A case study of Violent Events in the Four Southern Province of Thailand,

⁷ Thomas, M. Ladd, “Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand” (Occasional Paper No.28, Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1975)

⁸ Seni Mudmarn. “Social Science Research in Thailand : The Case of the Muslim Minority.”, in Muslim Social Science in ASEAN, edited by Omar Farouk BaJunid (Kuala Lumpur : Yayasan Penataran Ilmu, 1994), pp.38-39.

1976-1981) โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ และ “การใช้ภาษากับความภักดีท่ามกลางชาวมลายูมุสลิมทางภาคใต้ของประเทศไทย” (Language use and Loyalty Among the Muslim-Malays of Southern Thailand) โดยเสนีย์ หมัดหมาน ซึ่งประมวลลักษณะปัญหาในเขตจังหวัดภาคใต้ไว้ดังนี้

1. ปัญหาความแตกต่างระหว่างแง่มุมทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดภาคใต้ 2 แง่มุมที่ได้รับการถ่ายทอดโดยนักประวัติศาสตร์ไทยซึ่งอ้างว่าจังหวัดเหล่านี้เป็นของประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ 12 และมักมองปัตตานีว่าเป็นเมืองขึ้นที่ไม่ให้การสนับสนุนที่ดีต่อรัฐไทยจากการกบฏต่อต้านการปกครองของไทย และนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นชาวมลายูซึ่งยืนยันว่าจังหวัดภาคใต้เป็นอิสระและแทบจะไม่ได้อยู่ภายใต้การปกครองของไทย ประชาชนยังระลึกเสมอว่าปัตตานีเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองภายใต้การปกครองของราชาของพวกเขา และแสดงออกอย่างภาคภูมิใจที่จะใช้ประวัติศาสตร์หน้านี้เป็นเครื่องมือที่มีเกียรติที่จะต่อต้านอำนาจของรัฐไทย

2. ความสับสนบางประการระหว่างคำว่า “ชาติพันธุ์” (ethnicity) และ “สัญชาติ” (nationality) จากมุมมองของภาครัฐแล้วชาวมุสลิมในภาคใต้ก็เหมือนประชากรไทยคนอื่น ๆ คือเป็น “คนไทย” และเป็นไทยในทุก ๆ ด้าน ยกเว้นเรื่องศาสนา มุมมองนี้ค่อนข้างจะขัดแย้งกับมุมมองของชาวมุสลิมทางภาคใต้ พวกเขาอาจจะยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในทางการเมือง แต่พวกเขาจะไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นคนไทยในเรื่องของชาติพันธุ์ เพราะภาษามลายู ประเพณี และพฤติกรรมทางสังคม เป็นปัจจัยที่ชี้ให้เห็นเด่นชัดถึงความเป็นชาติพันธุ์มลายูของพวกเขา

3. ศาสนาอิสลามเป็นความเชื่อที่ชาวมลายูมุสลิมยึดถืออย่างเคร่งครัด ภาษามลายูเป็นภาษาหลักของชาวมลายูมุสลิม ภาษามลายูและศาสนาอิสลามได้หลอมรวมกันอย่างแน่นแฟ้นและสืบทอดมายาวนานในกลุ่มชาวมุสลิมในเขตจังหวัดภาคใต้ ซึ่งความพยายามใด ๆ ก็ตามที่จะบังคับให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจะทำให้ชาวมุสลิมเหล่านี้แยกตัวออกจากคนอื่นมากขึ้น การควบคุมของรัฐบาล และหลักสูตรการสอนศาสนาพุทธของชาวไทยในโรงเรียนรัฐ ทำให้ชาวมลายูมุสลิมกลัวว่าวัฒนธรรมไทยจะคุกคามความเป็นชาติพันธุ์ของพวกเขา และชาวมลายูมุสลิมทางภาคใต้หลายคนรู้สึกที่รัฐบาลไม่ได้ใส่ใจในความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมซึ่งพวกเขามั่นใจว่าสำคัญ ขณะที่รัฐบาลกลับรู้สึกถึงความแตกต่างเหล่านี้ก่อให้เกิดปัญหา ความพยายามของรัฐบาลที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นสาเหตุให้เกิดความไม่สงบ (disruption) ความแปลกแยก (alienation) และความแน่นแฟ้นกลมเกลียว (entrenchment) ในกลุ่มชาวมุสลิมมากขึ้น

4. ความยากจนของชาวมลายูทางใต้ที่เปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ มักจะถูกยกขึ้นมาเป็นสาเหตุของความไม่พอใจในภาคใต้ การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของรัฐบาลไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาจังหวัดภาคใต้ทั้งหมด กลับทำให้รู้สึกว่าการจะบรรเทาปัญหาให้เบาบางลงเป็นเรื่องของการกระทำทางการเมือง

5. งานทั้ง 3 ชิ้นที่ได้กล่าวถึง ชี้ให้เห็นว่ามีปัจจัยหลัก 5 ปัจจัยในเรื่องของปัญหาทางภาคใต้ ได้แก่ วัฒนธรรม ภาษา ศาสนา การศึกษา และความยากจน โดยสรุปว่าจนกว่ารัฐบาลในกรุงเทพฯ จะตระหนักและยอมรับความแตกต่างที่มีอยู่ระหว่างชาวมลายูและไทย และความต้องการของชาวมลายูมุสลิมที่จะรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของพวกเขาไว้ ทุกฝ่ายจะเผชิญกับปัญหาที่ยั่งยืนที่จะตามมาอีกหลายปีข้างหน้า

Saroja Dorairajoo⁹ ศึกษาเรื่อง “ข้าวยากกับความรุนแรง : บางบทสำรวจของปัจจัยสนับสนุนความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (Khao Yam Violence : A Survey of Some of the Factors Contributing to the Violence in Southern Thailand) โดยเปรียบเทียบปัจจัยเบื้องหลังการเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยกับข้าวยากซึ่งได้ซึ่งเป็นอาหารพื้นบ้านในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้และแพร่หลายในหมู่ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูมีส่วนผสมของข้าวและผักซอยละเอียด กับเครื่องเทศโดยเฉพาะน้ำบูดู กับน้ำมะนาว พริกป่น คล้าย ๆ สลัดข้าว ที่มีส่วนผสมออกจะพิสดาร นำหลงใหลตามแบบฉบับของอาหารทางตอนใต้ของไทย สรุปได้ดังนี้

ข้าวสวยที่หอมกรุ่น (fragrant rice) เป็นส่วนผสมหลัก เปรียบเสมือนจิตวิญญาณของการแบ่งแยกดินแดนซึ่งเกิดมาจากความรู้สึกของดินแดนที่ถูกปกครอง คือ ดินแดนปัตตานีเดิมเป็นส่วนหนึ่งของไทยที่ได้มาจากสงคราม และความรู้สึกของผู้คนที่พ่ายแพ้จากสงคราม ถูกกลืนรอนอำนาจทางการเมืองไปจากผู้ปกครองชาวมลายู และความเจริญรุ่งเรืองที่ไหลมาจากมาเลย์ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในการแบ่งแยกดินแดน

⁹ Saroja Dorairajoo, “Khao Yam Violence : A Survey of Some of the Factors Contributing to the Violence in Southern Thailand” *Asian Cultural Studies*, Special Issue, 15 (March 31, 2006)

ถั่วงอก (bean sprouts) เปรียบได้กับอาชญากรรับจ้างหรือพวกนักเลงหัวไม้ เป็นพวกที่เคยต้องการแบ่งแยกดินแดน เข้ามอบตัวกับทางการแล้วไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม จึงหันมาเป็นมือปืนรับจ้างหรือลูกน้องของผู้มีอิทธิพล มะม่วงเปรี้ยว (sour mango) เปรียบเหมือนผู้มีอิทธิพลในพื้นที่ ทั้งคำของเถื่อน คำยาเสพติด ให้ความคุ้มครองพวกอาชญากรรับจ้าง เปรียบถั่วงอกยาว (long beans) ว่าเป็นผู้ร้ายธรรมดา ๆ ทั่วไปที่มีมากกว่าพื้นที่อื่นของประเทศ

พริกป่น (spicy chilli pepper) เปรียบได้กับกองทัพภาคที่ 4 เป็นหลัก โดยมี ศอ.บต. และ พตท.43 เป็นหน่วยงานบริหารจัดการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และสามารถจัดการปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้สงบลงได้ แม้ว่า ศอ.บต. จะมีผลงานช่วยป้องกันปราม แก้ปัญหา ข้าราชการที่หาประโยชน์โดยมิชอบ และมีสัมพันธไมตรีกับชาวบ้าน แต่ทหารที่เป็นแกนหลักก็ถูกโจมตีว่าหาประโยชน์โดยการขโมยปืนไปขายให้กองกำลังอาเจะ (Aceh) และกลุ่มพยัคฆ์ทักษิณ (the Tamil Tigers) น้ำบูดูกับน้ำมะนาวเปรียบได้กับตำรวจ เข้าไปมีบทบาทมากภายหลังการ ยกเลิก ศอ.บต. และ พตท.43 โดยอธิบายว่าข้าราชการที่ไปประจำในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในอดีตเป็นพวกที่มีมลทิน ทำให้เกิดปัญหา

สำหรับ พ.ต.ท.ทักษิณ เปรียบได้กับซอสเปรี้ยวหวาน ที่มีรูปแบบการบริหารประเทศ แบบ CEO เน้นผลกำไร มีความเชื่อว่าปัญหาขบวนการแบ่งแยกดินแดนหมดไปแล้วเหลือแต่โจร ธรรมดาจึงมีแนวคิดถอนทหารออกเพื่อไม่ให้เกิดภาพลบทางภาคใต้ เพื่อส่งเสริมให้ต่างประเทศ เข้ามาลงทุนและท่องเที่ยว

สหราชอาณาจักรเปรียบได้กับพวกแบ่งแยกดินแดนรับจ้าง เป็นกลุ่มเยาวชนที่ไม่ได้ มีความคิดแบ่งแยกดินแดน แต่ถูกจ้างด้วยเงินให้วางระเบิด เผาโรงเรียน เพื่อสร้างสถานการณ์ ส่วนปลากรอบเปรียบได้กับกลุ่มแบ่งแยกดินแดน ซึ่งเคลื่อนไหวด้วยเงินไม่ใช่อุดมการณ์เพื่อเรียกร้อง ความสนใจจากรัฐบาลเท่านั้น สุดท้าย คือ ไข่เต่า เปรียบได้กับกลุ่มต่อสู้เพื่อพิทักษ์ศาสนาอิสลาม (Islamic jihadis) ซึ่งอธิบายได้ว่า จากเหตุการณ์ 9/11 ก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ยิ่งใหญ่ของความเป็น ชุมชนมุสลิมที่ไม่มีเขตแดนทางภูมิศาสตร์ (Ummah) ชาวมุสลิมมองว่าสหรัฐอเมริกาคุกคาม ศาสนาอิสลามทำให้เกิดอุดมการณ์การยอมตายเพื่อศาสนา

อย่างไรก็ตาม กรณีของประเทศไทยเกิดการชุมนุมต่อต้านสงครามที่สหรัฐอเมริกา กระทำต่อประเทศอิรัก เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2546 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัด ชายแดนภาคใต้รู้สึกว่าการที่สหรัฐอเมริกาบุกอิรักเป็นสงครามที่ไม่เป็นธรรม และการชุมนุม

ดังกล่าวยังสะท้อนเจตนาของชาวไทยมุสลิมที่จะแสดงออกทางการเมืองตามสิทธิพลเมืองของชาวไทยมุสลิมเพื่อเรียกร้องพื้นที่ทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของตน¹⁰ กรณีของประเทศไทยสะท้อนให้เห็นว่าจิตสำนึกที่ยิ่งใหญ่ของความเป็นชุมชนมุสลิมฯ ไม่จำเป็นต้องปรากฏรูปความรุนแรงเท่านั้น แต่ยังเป็นไปได้กับการกระทำโดยไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลายประการ เช่น การที่รัฐไม่คิดว่าการชุมนุมของชาวมุสลิมเป็นการกระทำของชนกลุ่มน้อย ทำให้อัตลักษณ์ของผู้ชุมนุมเป็นการต่อรองในฐานะสมาชิกของรัฐธรรมนูญไทย และในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนทางความเชื่อของชาวมุสลิม ประเทศไทยมีประวัติศาสตร์การเคลื่อนไหวชุมนุมในระบบประชาธิปไตยที่ยาวนาน จึงเปิดกว้างและยอมรับการชุมนุมของชาวมุสลิม

Ho, Sook Yee¹¹ ศึกษาเรื่อง “สันติภาพกับการแก้ไขความขัดแย้งทางภาคใต้ของประเทศไทยโดยการนำเสนอของหนังสือพิมพ์เพื่อช่วยสร้างสันติภาพ : กรณีศึกษาหนังสือพิมพ์รายวันฉบับภาษาอังกฤษเดอะเนชั่น” (Peace and Conflict Resolution for Southern Thailand by Peace Journalism : a case study of the English daily the Nation) ศึกษาพื้นฐานของการก่อเกิดเหตุการณ์รุนแรงในเขตภาคใต้ของไทย และวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอข่าวจากหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ในประเด็นของการช่วยสร้างสันติภาพในพื้นที่ดังกล่าว และสรุปว่า การรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความขัดแย้งที่มีความเชื่อมโยงแต่ไม่แจ่มชัดกับความมุ่งหวังในทางศาสนาอิสลาม หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ยังแสดงให้เห็นว่า สันติภาพจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ถ้าประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนและสวัสดิการยังไม่มี นอกจากนี้ยังกล่าวถึงสาเหตุของความรุนแรงในพื้นที่ไว้ว่า เกิดจากความเดือดร้อนของคนในท้องถิ่นที่เคยมีมาเพราะการกดขี่ของรัฐ การขาดความยุติธรรม และการแปลกแยกทางวัฒนธรรม

¹⁰ Chaiwat Satha-Anand, “Praying in the Rain : The Politics of Engaged Muslims in Anti-War Protest in Thai Society” *Global Change, Peace & Security*, 16 : 2 (June 2004) : 151-167.

¹¹ Ho, Sook Yee, “Peace and Conflict Resolution for Southern Thailand by Peace Journalism : a case study of the English daily the Nation” (Master 's Thesis, Southeast Asian Studies, Chulalongkorn University, 2005)

Aurel Croissant¹² ศึกษาเรื่อง “ความไม่สงบในภาคใต้ของประเทศไทย : โครงสร้างสาเหตุ และผลที่ตามมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544” (Unrest in South Thailand : Contours, Causes, and Consequences Since 2001) สรุปได้ว่า

1. ความไม่สงบในภาคใต้เกิดจากความขัดแย้งทางศาสนา-ชาติพันธุ์ (ethno-religious conflict) ในเขตการปกครองของเจ้าเมืองปาตานีก็ประกอบไปด้วยช่วงที่มีความขัดแย้งรุนแรงและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อย่างไรก็ตาม ในทางประวัติศาสตร์ ชนกลุ่มน้อยมุสลิมจะถูกขึ้นต่อผู้ก่อกวนเมื่อเห็นว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพวกเขาถูกคุกคามจากอำนาจรัฐส่วนกลาง

2. การพูดถึงศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมืองเป็นรากฐานของความรุนแรงที่ปรากฏในแต่ละวัน อันเป็นการชี้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และประวัติศาสตร์ เปลี่ยนสภาพแวดล้อมสำหรับการก่อความไม่สงบทางด้านชาติพันธุ์ในภาคใต้ของไทย ส่งผลต่อการฟื้นคืนของกลุ่มแบ่งแยกดินแดนชาวไทยมุสลิม

3. การก่อความไม่สงบในประเทศเกิดจากความรุนแรงภายในประเทศเป็นพื้นฐาน นอกจากนี้ กลุ่มก่อความไม่สงบก็มีการจัดตั้งองค์กรที่ดีและมีประสิทธิภาพมากกว่าในอดีต

4. การแก้ไขความขัดแย้งที่สามารถปฏิบัติได้ต้องมีมาตรการระยะสั้นเพื่อลดการเพิ่มของสถานการณ์ ประกอบด้วยมาตรการทางการเมือง ทางทหาร และทางเศรษฐกิจ และยุทธศาสตร์ระยะยาว เริ่มจากการยอมรับความจำเป็นที่จะพูดถึงความไม่พอใจของชาวมุสลิมในเรื่องความไม่เอียงทางความรุนแรงของอิสลามิกชน และกลุ่มแบ่งแยกดินแดนที่มีความเข้มแข็ง

นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะข้อสรุปที่จะนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งไว้ดังนี้

1. ในระยะสั้น ให้มองทั้งหมดในแง่ร้ายว่า จากวังวนในอดีตของความรุนแรงและการเผชิญกับความรุนแรงในปัจจุบัน อนาคตอันใกล้นี้การก่อความไม่สงบจะมากขึ้น

2. คำถามหลักของการแก้ปัญหาความขัดแย้ง คือ อำนาจทางการเมืองของรัฐบาลกลางสามารถพัฒนายุทธศาสตร์ใหม่ของการต่อต้านการก่อความไม่สงบ ซึ่งรวมมาตรการเสริมสร้างความปลอดภัยกับมาตรการปรับปรุงแก้ไขทางการเมือง วัฒนธรรม และเศรษฐกิจฐานราก อันเป็นสาเหตุของปัญหาเข้าด้วยกันได้หรือไม่

¹² Aurel Croissant, “Unrest in South Thailand : Contours, Causes, and Consequences Since 2001” *Contemporary Southeast Asia*, 27: 1 (April 2005) : 21-43.

3. ความขัดแย้งถูกทำให้ซับซ้อนขึ้น เนื่องจากการก่อความไม่สงบในภาคใต้กระตุ้น
วิกฤติด้านประชาธิปไตยระยะเริ่มแรกของไทย และกลายเป็นกลไกที่ทำให้ความเป็นประชาธิปไตย
อ่อนแอ

Michael Herriman¹³ ศึกษาเรื่อง “ภาษา เชื้อชาติ วัฒนธรรม และความขัดแย้งใน
ภาคใต้ของประเทศไทย” (Language, Ethnicity, Culture and the Conflict in Southern
Thailand) โดยตรวจสอบภูมิหลังกว้างๆ ที่นำไปสู่ความยุ่งยากในพื้นที่อันได้แก่ พื้นที่ชายแดนที่ติด
กับประเทศมาเลเซีย จำนวนประชากร เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา เศรษฐกิจ และการศึกษา เพื่อแสดง
ให้เห็นว่าความขัดแย้งมีระดับลึกและซับซ้อนกว่าที่สื่อแสดงให้เห็นหรือที่เจ้าหน้าที่ของรัฐบอกกล่าว
นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงสาเหตุของการเกิดความไม่สงบในปัจจุบันว่า การที่รัฐบาล พ.ต.ท.ทักษิณ
ชินวัตร พูดเกี่ยวกับเรื่องชาตินิยมอย่างเปิดเผยมากกว่าที่ผ่านมา และการตอบสนองของนายกรัฐมนตรี
แสดงให้เห็นว่าแทบจะไม่มี ความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น นายกรัฐมนตรีมีการนำรูปแบบ
การเผชิญหน้าและลักษณะท่าทางที่มีความเข้าใจเพียงเล็กน้อยต่อพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งรูปแบบการ
เผชิญหน้าและท่าทางดังกล่าวมีผลกระทบต่อชาวมลายูมุสลิม และในประสบการณ์ของชาวมลายู
มุสลิมในภาคใต้ของไทย รัฐชาติคุกคามพวกเขาอย่างต่อเนื่องมากกว่า 100 ปีแล้ว กล่าวคือ
องค์กรของรัฐและกฎหมายของรัฐดูเหมือนไม่สำคัญเท่ากับการลงมือกระทำกับภาษา วัฒนธรรม
และความเชื่อทางศาสนาของพวกเขา และความไม่พอใจเหล่านี้ก็เป็นส่วนเสริมให้เกิดสถานการณ์
ความรุนแรงขึ้น

2. มองพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จากตัวแสดง ได้แก่ ผู้กำหนดนโยบายของรัฐที่ให้
พื้นที่กับชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูแบบแยกส่วนระหว่างศาสนากับเชื้อชาติและวัฒนธรรม จึงมี
ความเห็นที่ไม่จำเป็นต้องมีภาษา และสถาบันการศึกษาแยกต่างหาก กลุ่มผู้ใช้ความรุนแรงมอง
ว่ารัฐบาลไม่ได้ใช้ความละเอียดอ่อนในการปฏิบัติต่อองค์ประกอบทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทย
มุสลิมเชื้อสายมลายู การปฏิบัติของพวกเขาจึงเป็นการใช้ความรุนแรงได้กับความหายนะที่รัฐบาล
ก่อไว้ ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในพื้นที่มองว่ารัฐชาติคุกคามภาษา วัฒนธรรม และความเชื่อ
ทางศาสนา และสื่อมวลชนมองว่าปัญหาในพื้นที่เกิดจากการละเมิดสิทธิมนุษยชนและสวัสดิการ
ต่าง ๆ ทศนคติเหล่านี้ เป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่การใช้ความรุนแรงในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นจากภาครัฐ
หรือกลุ่มก่อความไม่สงบก็ตาม

¹³ Michael Herriman, “Language, Ethnicity, Culture and the Conflict in Southern”

Thailand, *NUCB, Journal of Language Culture and Communication*, 7: 1 (May 2005) : 15-30.

สุรินทร์ พิศสุวรรณ¹⁴ ศึกษาเรื่อง “เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้” โดยมุ่งศึกษาปัญหาทัศนคติทางการเมืองของผู้นำทางการเมืองและผู้นำคนนโยบายของรัฐต่อประชากรกลุ่มน้อยเชื้อสายมลายูปบว่า นักการเมืองมองว่าชาวมุสลิมเป็นผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามและมีเชื้อชาติมลายู ส่วนเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงมองว่าชาวมุสลิมเป็นคนไทยผู้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น ลักษณะทางวัฒนธรรมของชาวมลายูจึงควรจะแยกออกจากศาสนา ไม่จำเป็นต้องมีภาษา และสถาบันการศึกษาต่างหากเพื่อความเป็นมุสลิมของพวกเขา ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงดังกล่าวนำไปสู่ความขัดแย้งกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของประชากรต่างเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ ยังพบว่าความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีรากเหง้าลึกซึ้งเกี่ยวกับลัทธิความเชื่อและรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับฝ่ายศาสนา ซึ่งแตกต่างกันในสังคมพุทธและสังคมมุสลิม ความขัดแย้งขั้นพื้นฐานนี้นำไปสู่การไม่ยอมรับในอำนาจ สถานภาพ สิทธิและเสรีภาพของกันและกันระหว่างข้าราชการและชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิม และการละเมิดสิทธิมนุษยชนอันเกิดจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่เป็นธรรม สำหรับนโยบายผสมผสานของรัฐบาลก็เป็นประเด็นที่นำไปสู่ความขัดแย้งและการต่อต้านของประชาชนชาวมลายูมุสลิม จนกลายเป็นขบวนการต่อสู้ทางการเมืองและการทหาร สุดท้ายมีการเสนอแนะว่าควรปรับปรุงโครงสร้างทางสังคมและการเมืองเพื่อเสริมสร้างความยอมรับ และความไว้วางใจระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชนให้มากขึ้น อันเป็นการลดช่องว่างในการสื่อสารคมนาคม และลดโอกาสของความขัดแย้งที่จะนำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในที่สุด

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์¹⁵ ศึกษาเรื่อง “อิสลามกับความรุนแรง : การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2524” เพื่อทำความเข้าใจว่าศาสนาอิสลามถูกนำมาใช้เป็นเหตุผลรองรับการกระทำของกลุ่มผู้ใช้ความรุนแรงในสังคมอย่างไร

¹⁴ สุรินทร์ พิศสุวรรณ, เงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527)

¹⁵ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อิสลามกับความรุนแรง : การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2524 (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527)

และระหว่างศาสนาอิสลามกับความรุนแรงมีความสัมพันธ์กันอย่างไร โดยใช้วิธีการศึกษาแบบโบราณคดี (Archaeology) เพื่อถอดรหัสความหมายซึ่งแฝงอยู่ในเหตุการณ์ความรุนแรงที่ถูกเสนอโดยสื่อ ร่วมกับวิธีทางปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อให้เข้าใจความหมายของความรุนแรงจากทัศนะของผู้ก่อความรุนแรง รวมทั้งนำข้อมูลการสัมภาษณ์ชาวบ้านในจังหวัดยะลา ปัตตานี และสตูลในเดือนธันวาคม 2525 มาประกอบการศึกษา ข้อสรุปจากงานวิจัยพบว่า สาธารณชนมองว่ากลุ่มผู้ใช้ความรุนแรงเหล่านี้คือตัวปัญหาภาคใต้ทั้งหมด และเมื่อคนเหล่านี้เป็นมุสลิม ภาพพจน์ของอิสลามในสายตาสาธารณชนเกี่ยวกับ “โจรมุสลิม” ก็เกิดขึ้น และเมื่อพิจารณาจากทัศนะทางสังคมเศรษฐกิจ จะพบว่าปัญหาภาคใต้ไม่แตกต่างไปจากปัญหาของชนบทไทยในภาคอื่น ๆ แต่เพราะว่าปัจจัยทางวัฒนธรรมและมรดกทางประวัติศาสตร์ รัฐไทยจึงมองการแสวงหาความเป็นอิสระทางวัฒนธรรมของชาวมลายูว่าเป็นการพยายามจะแสวงหารัฐชาติที่แยกออกไปจากรัฐชาติไทย นอกจากนี้ จากการศึกษาไปพลีโต้ดินของกลุ่มมลายูมุสลิมได้ดินหลายกลุ่มพบว่า การแปรสภาพความขัดแย้งมาเป็นความรุนแรงมีกระบวนการใช้ศาสนาอิสลามมารองรับการใช้อำนาจความรุนแรงอย่างมีตรรกะของตนเอง โดยชี้ให้เห็นว่าศาสนาอิสลามแตกต่างจากศาสนาอื่นที่ให้ชาวมุสลิมเห็นว่าศาสนาอิสลามเหนือกว่าศาสนาอื่น และโจมตีคนมุสลิมที่ไม่ก้าวเข้ามามีส่วนในภาระหน้าที่อันศักดิ์สิทธิ์นี้

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร¹⁶ ศึกษาเรื่อง “คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองตอบต่อรัฐบาล” พบว่า ธรรมชาติของชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้มีเอกลักษณ์ของความ เป็นมุสลิมแบบไทย ๆ กล่าวคือ สภาพแวดล้อมภายในประเทศไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมพื้นฐานของความมีอิสระ การทำอะไรตามใจ และการเป็นนักประสานประโยชน์ของคนไทย มีส่วนที่ทำให้ความเชื่อและแนวทางปฏิบัติใด ๆ ที่ตกทอดมาถึงสังคมไทยมักจะมีการปรุงแต่งและผ่อนปรนเสมอ เพราะฉะนั้น จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ชุมชนมุสลิมของไทยมีความแตกต่างไปจากมุสลิมสากลไปบ้าง นอกจากนี้ คุณลักษณะสังคมของชาวไทยมุสลิมชายแดนภาคใต้ในทางปฏิบัติ หากเกี่ยวข้องกับหลักการทางศาสนาแล้วจะมีความโน้มเอียงในการมีทัศนะเชิงอนุรักษ์ และเคร่งครัดต่อศาสนา แต่ก็ยอมรับความคิดใหม่ๆ และสามารถปรับตัวเพื่อให้เข้ากับนวัตกรรมได้ ชาวไทยมุสลิมชายแดน

¹⁶ สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, คุณลักษณะทางสังคมของชาวไทยมุสลิมและการสนองตอบต่อรัฐบาล (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531)

ภาคใต้มีจิตใจไม่แตกต่างจากชาวไทยแถบอื่น ๆ ที่ใจดี เข้าใจคนง่าย ต้อนรับ และให้เกียรติผู้อื่น อยู่เสมอ โดยเฉพาะพร้อมที่จะยอมรับและตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในแทบทุกเรื่องที่ไม่กระทบ ต่อความเชื่อทางศาสนา โดยการสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาลจะได้รับการยอมรับสูงจากผู้ที่มี พื้นฐานมาจากสภาตำบล ปัญหาที่สำคัญที่รัฐบาลต้องเร่งแก้ไข คือ การสร้างความรู้สึกผูกพันต่อ สถาบันต่าง ๆ ในทุกระดับ โดยควรเริ่มต้นจากสถาบันที่ใกล้ตัวชาวบ้านมากกว่าสถาบันที่อยู่ไกล และการสร้างความผูกพันต่อสถาบันต่าง ๆ รัฐบาลน่าจะเริ่มต้นที่นโยบายการพัฒนาซึ่งมีขอบข่าย กว้างขวาง เช่น ด้านการศึกษา อาชีพและสาธารณสุข โดยผ่านบุคลากรในท้องถิ่น ส่วนเรื่อง ศาสนาหากจะมีการส่งเสริมก็น่าจะเป็นการส่งเสริมเฉพาะทางด้านงบประมาณโดยผ่านผู้นำทาง ศาสนา

จากงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมา ทำให้พบว่า ปัญหา จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดจากความเดือดร้อนของประชาชนในพื้นที่ที่เคยมีมาเพราะการกดขี่ของรัฐ การขาดความยุติธรรม การศึกษาที่ส่งผลต่อปัญหาด้านเศรษฐกิจในลักษณะที่สัมพันธ์กัน และการ แปรแยกทางวัฒนธรรม ทิศนคติระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู ที่ฝ่าย รัฐไม่ได้มองถึงบริบทความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และประวัติศาสตร์ ทำให้รัฐไทยมองการแสวงหาอัตลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูเป็นการพยายามที่จะแยก ออกไปจากรัฐไทย จึงพยายามก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยการผสมผสานวัฒนธรรม เป็นเหตุให้ ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูขาดความไว้วางใจรัฐบาล นอกจากนี้ ปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังเกิดจากการทำงานที่ไม่เป็นเอกภาพระหว่างหน่วยงานในพื้นที่ ทำให้ระบบการปกครองไม่ สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้

อย่างไรก็ตาม คำอธิบายสาเหตุปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้นี้ยังไม่อาจชี้ให้เห็นชัด ได้ว่าเหตุใดสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงมีมากกว่าในพื้นที่อื่นที่มี ลักษณะปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนที่ไม่ได้รับความยุติธรรมจากรัฐเช่นเดียวกัน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ดีขึ้น ผู้วิจัยจึงทบทวนปัญหาอีกแง่มุมหนึ่ง ที่ต่างออกไป โดยทำการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากบทความ งานวิจัยและเอกสารของวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร กระทรวงมหาดไทย สถาบันวิชาการ ป้องกันประเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด พบว่าสาเหตุของปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดจาก

1. ปัญหาด้านสังคมจิตวิทยา¹⁷

1.1 ปัญหาความไม่เข้าใจ และความหวาดระแวงระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหวาดระแวง ความไม่เข้าใจกันของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูที่มีต่อรัฐบาล และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีสาเหตุจาก

(1) วิถีปฏิบัติและหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะรวมทั้งความเชื่อที่สั่งสมมายาวนาน ทำให้ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูเกิดความหวาดระแวงว่าสังคมไทยพุทธจะทำให้ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนต้องเสียไป ดังนั้น กิจกรรมใดก็ตาม หากมีความขัดแย้งหรือผิดจากหลักศาสนาอิสลามแล้ว ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูก็ไม่สามารถรับและกระทำได้ อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ของศาสนาอิสลามซึ่งก่อให้เกิดความรักระหว่างพี่น้องอิสลามร่วมกัน ก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นไปในทางที่ดี ประเด็นจึงอยู่ที่ว่ามีกลุ่มบุคคลบางกลุ่มซึ่งเป็นผู้ก่อความไม่สงบในพื้นที่พยายามนำเงื่อนไขทางศาสนาเข้ามาเป็นข้อขัดแย้งและยุยงประชาชนให้เกิดการต่อต้านภาครัฐ เช่นเดียวกับที่มูซาดี (Muzadi) ผู้นำองค์กรมุสลิมที่ใหญ่ที่สุดในอินโดนีเซีย (Nahdlatul Ulama) กล่าวถึงความขัดแย้งทางภาคใต้ว่าเป็นผลมาจากความเข้าใจผิดและความระแวงสงสัย ไม่ได้เกี่ยวกับศาสนา กลุ่มคนที่ทำไม่ดีใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมืองและบิดเบือนคำสอนของศาสนาอิสลามด้วย¹⁸

(2) เจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วน ยังขาดความเข้าใจที่แท้จริงต่อวิถีปฏิบัติของศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ประกอบกับการกำหนดนโยบายต่าง ๆ เป็นการกำหนดจากส่วนกลาง แต่มีผลครอบคลุมทั่วประเทศทำให้เกิดความขัดแย้ง

(3) การที่คนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูจำนวนมากไม่รู้ภาษาไทย และข้าราชการส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษามลายูท้องถิ่น ทำให้การติดต่อสื่อสารมีข้อจำกัด การประชาสัมพันธ์ของรัฐจึงไม่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างเต็มที่ และทำให้เกิดความไม่เข้าใจ เข้าใจผิด หวาดระแวง เกิดความรู้สึกว่าเป็นคนละพวกกับชาวไทยพุทธ¹⁹

¹⁷ นักศึกษาหลักสูตรการปฏิบัติการจิตวิทยาฝ่ายอำนวยการ รุ่นที่ 83 คณะที่ 3, “ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้” (สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2541), น.93-94.

¹⁸ Government Drive. Foreign Office, Public Relations Department Office of the Prime Minister. “Peace-Building in three southern border province” *Inside Thailand review* (August 2005) : 60.

¹⁹ สงคราม ชื่นภิบาล, “แนวทางแก้ไขปัญหาคความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ลักษณะวิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 31, 2531-2532), น.35.

1.2 ปัญหาทางการศึกษา²⁰

(1) บรรยาการการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาของรัฐ รวมทั้งหลักสูตรโดยเฉพาะการสอนศาสนาอิสลาม เป็นข้อจำกัดในการเลือกศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ ได้แก่ การศึกษาวิชาชีพและการอุดมศึกษา โดยเฉพาะในชนบทสิ่งที่ได้ทับถมกันมาเป็นระยะเวลานาน เด็กที่เรียนครึ่ง ๆ กลาง ๆ หรือแม้แต่สำเร็จ ม.ศ.3 หรือมัธยมศึกษาปีที่ 6 มักจะไม่มียานพาหนะหลังจากจบการศึกษาและกลับไปอยู่บ้าน หลายคนก็จะมีอาชีพกสิกรรมตามเดิม ทำให้ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูส่วนใหญ่เห็นว่าศึกษาไปก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร²¹ ผู้ปกครองจึงนิยมส่งลูกหลานให้เข้าเรียนในโรงเรียนปอเนาะมากกว่าโรงเรียนที่สอนสายสามัญ ทำให้เยาวชนไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูจำนวนมากขาดโอกาสที่จะเข้าสู่สังคมส่วนใหญ่ และนำความรู้ความสามารถกลับไปพัฒนาสังคมของตนให้เปิดกว้างขึ้นกว่าเดิมได้²² ปัจจุบันแนวคิดเรื่องการศึกษาของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูได้เปลี่ยนแปลงไป จากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนาท่านหนึ่งในจังหวัดปัตตานีให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า

“ผู้ปกครองส่วนใหญ่จะส่งลูกเรียนโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ลูกจะได้เรียนศาสนาและได้เรียนสามัญด้วย เพราะช่วงนี้ความแตกต่างเชิงวิชาการระหว่างโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามกับโรงเรียนสามัญไม่ค่อยมีเท่าไร อย่างที่นราธิวาสมีโรงเรียนชื่ออัสตอร์เกียห์ มีเด็กสอบติดแพทย์ห้าถึงหกคนต่อปี ปีที่แล้วโรงเรียนธรรมวิทยา จังหวัดยะลา มีเด็กสอบติดแพทย์หกคน ไปโอลิมปิกวิชาการภูมิภาคสิบกว่าคน อย่างนี้ทำให้เด็กที่เรียนเก่งระดับสามัญอนาคตจะดีกว่า เรียนศาสนาเก่งอย่างไรก็ได้แค่เป็นอุstadh สอนหนังสือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ทำให้ชุมชนเริ่มเป็นห่วงว่าต่อไปจะมีคนเรียนศาสนาหรือเปล่า”²³

²⁰ ส่วนประสานราชการ สำนักกิจการความมั่นคงภายใน กรมการปกครอง, “เอกสารแนวทางการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้” (กรมการปกครอง, 2547), น.3-4. (อัดสำเนา)

²¹ มนูญ หนูสงค์, ดาบตำรวจ, ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2548), น.103.

²² สงคราม ชื่นภิบาล, “แนวทางแก้ไขปัญหาคความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้”, น.8.

²³ สัมภาษณ์ผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม) ท่านหนึ่ง ในอำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี, 19 ธันวาคม 2549.

(2) ปัญหาการใช้ภาษาไทยไม่คล่องของเด็ก เยาวชนมุสลิมเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสามัญ ทั้งด้านความรู้ ความคิด ซึ่งมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศในทุกวิชา จากการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา (โต๊ะอิหม่าม) ท่านหนึ่ง ได้กล่าวถึงปัญหาเรื่องผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเยาวชนมุสลิมไว้ว่า

“ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเยาวชนมุสลิมต่ำมาก เด็กอ่านหนังสือภาษาไทยไม่ออก บางทีอยู่ ม.2 ยังจำสูตรคูณแม่สิบสองไม่ได้ ทั้งที่เด็กมีค่าเฉลี่ยทางการเรียนสูงนะ 3-3.5 แต่คุณภาพยังไม่ดี ผมไม่รู้เขาผ่านการวัดผลมาได้ยังไง คิดว่าทางเขตพื้นที่การศึกษาควรจะเน้นด้านการวัด-ประเมินผลให้จริงจังขึ้น บางทีมาทดสอบความรู้เด็กก็ทดสอบเด็กโรงเรียนในเมืองก็จะได้รู้ว่าประสิทธิภาพจริง ๆ เป็นอย่างไร เพราะนอกเมืองกับในเมืองต่างกันอยู่แล้ว นอกจากนี้ การทำงานบริษัท หรือสอบเข้ารับราชการ เสียเปรียบชาวไทยพุทธอยู่ ไม่ว่าจะสอบอะไรก็มีสอบภาษาไทย ก็คัดอยู่แล้ว ขนาดคนเรียนได้เกรด 3 คนไทยพุทธเรียนได้เกรด 2.4 ก็สอบได้ก่อน เราอ่านภาษาไทยและความรู้ทั่วไป”²⁴

(3) เด็กปฐมวัยที่ได้รับการเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา รัฐจัดให้น้อย/ไม่ทั่วถึง และสาระการจัดฝึกอบรมและการจัดกิจกรรมของศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ประจำมัสยิด ยังไม่เชื่อมโยงกับอนุบาลศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้เด็กที่จบจากศูนย์เด็กก่อนเกณฑ์ขาดความพร้อมในการเข้าเรียนต่อในชั้น ป.1 ในระบบโรงเรียน

(4) มีการขอย้ายออกของบุคลากรผู้สอนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินงานจัดการศึกษา ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร และส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาของพื้นที่โดยรวม

(5) โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจำนวนมากมีคุณภาพในการจัดการเรียนการสอนทั้งวิชาสามัญ วิทยาศาสตร์ และการบริหารจัดการ อยู่ในระดับที่ไม่น่าพึงพอใจ ขาดการสนับสนุนส่งเสริมด้านวิชาชีพ ทำให้ผู้เรียนที่จบการศึกษาไปแล้วไม่สามารถประกอบอาชีพได้

²⁴ เรื่องเดียวกัน.

(6) สถาบันศึกษาปอเนาะ²⁵ มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนหลากหลาย ไม่เป็นระบบ ไม่สามารถเชื่อมโยงกับสถาบันการสอนอิสลามศึกษาได้ ครูไม่ได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมและการเทียบโอนวุฒิการศึกษาจากรัฐทั้งที่จบจากในและต่างประเทศ รวมทั้งขาดการ นิเทศติดตามการเรียนการสอนศาสนาให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักคัมภีร์อัลกุรอาน

(7) ตาดีกา²⁶ มีรูปแบบการบริหารจัดการหลากหลาย ยากแก่การส่งเสริม และสนับสนุน ตลอดจนการควบคุมดูแลที่เป็นระบบ หลักสูตรการเรียนการสอน และการอบรม ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่สามารถเชื่อมโยงระหว่างตาดีกาด้วยกันเอง และสถาบันอื่น รวมทั้ง

²⁵ ปอเนาะ คือ โรงเรียนสอนศาสนา มาจากคำว่า “Pondok” หมายถึง ที่พักอาศัย (กระท่อม) ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่พักอาศัยและกินนอนของผู้แสวงหาความรู้ทางศาสนาอิสลาม ปอเนาะในความหมายของท้องถิ่นเป็นสถานที่สอนศาสนาอิสลาม ซึ่งมีผู้เรียน (โต๊ะปาเก) อาศัยอยู่บริเวณใกล้บ้านของโต๊ะครู (ผู้รู้ทางศาสนาอิสลาม) และมีอาคารที่ใช้เรียนและประกอบศาสนกิจ เรียกว่าบาหลีซาฮะฮ์ การจัดการเรียนรู้อินปอเนาะ ไม่มีหลักสูตรการเรียน จะใช้ตำราเรียนภาษาอาหรับเรียกว่า กิตาบ เป็นเอกสารประกอบการเรียนเป็นหลัก ต่อมา ปอเนาะได้จดทะเบียนเป็น “สถาบันศึกษาปอเนาะ” ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 ได้รับการสนับสนุนการพัฒนาด้านกายภาพ การพัฒนาบุคลากร และการจัดการเรียนการสอนใช้ประมวลการจัดการเรียนรู้อิสลามศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2548 จำนวน 16 รายวิชา เพิ่มเติมใน กระทรวงศึกษาธิการ, คำที่ควรรู้สำหรับผู้ปฏิบัติงาน, ม.ป.ป., น.44.

²⁶ ตาดีกา (TADIKA) เป็นภาษามลายูจากประเทศมาเลเซีย ที่ย่อมาจากคำเต็มว่า “Taman Didikan Kanak” มีความหมายตามคำศัพท์ Taman แปลว่าสวน Didikan แปลว่าเลี้ยงดู ดูแล Kanak แปลว่า เด็กเล็ก ๆ โรงเรียนตาดีกา หมายถึง สถานสอนหรือสถานที่อบรมเด็ก เป็นการจัดการกิจกรรมที่อยู่ภายใต้การดูแลของมัสยิด แต่ในความเป็นจริงสถานสอนจริยศึกษานี้ไม่เพียงจัดอบรมเด็ก ๆ เท่านั้น แต่ได้ดำเนินการจัดสอนศาสนาอิสลามสำหรับเด็กนักเรียนชั้นประถมวัยด้วย โดยมีกรอบเนื้อหาวิชาหลัก โดยทั่วไป คือ กลุ่มวิชาซารีฮัต (Syariat) เป็นวิชาว่าด้วยเรื่องของกฎหมายในศาสนาอิสลาม กลุ่มวิชาอาดาบียัตติ (Adabiyat) เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมต่างๆ กลุ่มวิชาเตาฮีด (Tauhid) ที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับเรื่องการรู้จักพระเจ้า หลักศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธา และการสร้างความเชื่อมั่นที่ยิ่งใหญ่ ความกรุณาปรานีและการตอบแทนของอัลลอฮ์ (ช.บ.) และกลุ่มวิชาอัคหลาค (Akhlak) วิชาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมในการดำรงตน และการอยู่ร่วมกันในสังคม เพิ่มเติมใน “สถาบันการศึกษาทางศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และสถาบันการศึกษาที่บ้านดาโต๊ะกับบ้านภูมิ”, <<http://www.lek-prapai.org/pattanee4.pdf>> และ กรมการปกครอง, “สำเนาต้นเรื่องเอกสารขออนุมัติจัดตั้งที่ปรึกษาวิจัยโครงการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาในสถานสอนจริยศึกษา (ตาดีกา) สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปีงบประมาณ 2548” (อัดสำเนา)

ไม่สามารถนำไปเทียบโอนผลการเรียนกับโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและโรงเรียนรัฐบาลได้ ครูไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมและการเทียบโอนวุฒิการศึกษาจากรัฐทั้งที่จบจากในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งขาดการนิเทศ ติดตามการเรียนการสอนศาสนาให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักคัมภีร์อัลกุรอานเช่นเดียวกัน

(8) ครูผู้สอนอิสลามศึกษาในสถานศึกษาของรัฐมีความรู้ด้านศาสนาไม่เป็นที่ยอมรับของท้องถิ่นและไม่มีใบประกอบวิชาชีพครู

(9) ขาดการติดตามและประเมินผลการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการติดตามการเรียนการสอนในสถานศึกษาของรัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถาบันสอนศาสนา ส่งผลให้สถาบันและครูผู้สอนบางส่วนเบี่ยงเบนจากหลักคัมภีร์อัลกุรอาน อย่างไรก็ตาม สำหรับประเด็นเรื่องการศึกษา การเรียนการสอนตามหลักของศาสนาอิสลามมีสิ่งที่ต้องทำความเข้าใจเพิ่มเติมว่า ไม่ได้มีเพียงคัมภีร์อัลกุรอาน (Al-Quran) เท่านั้น แต่ยังมีหะดีษ (Hadiths)²⁷ ที่ใช้เป็นตำราในการเรียนด้วย²⁸

(10) ขาดหน่วยงานกลางในการประสานและส่งเสริมการจัดการศึกษาในแถบจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเป็นระบบและสามารถเชื่อมโยงและบูรณาการกับหน่วยงานอื่น เพื่อแก้ปัญหาการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมและการเมืองได้อย่างคล่องตัวและรู้เท่าทัน

1.3 ปัญหายาเสพติด และผู้มีอิทธิพล

(1) ปัญหายาเสพติดที่มีการแพร่ระบาด ได้แก่ เฮโรอีน กัญชา ยาบ้า สารระเหย ยาแก้ไอ วัตถุออกฤทธิ์ทางประสาทต่าง ๆ มีการประมาณว่ามีผู้เสพยาเสพติดในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ประมาณ 20,000 – 30,000 คน และมีแนวโน้มว่าผู้เสพยาใหม่จะเพิ่ม

²⁷ อัลกุรอาน หมายถึง คัมภีร์สำคัญของศาสนาอิสลามที่พระเจ้า (อัลลอฮ์ ซุบหฺ) ทรงประทานผ่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ เพื่อสั่งสอนให้มนุษย์ได้ปฏิบัติ ให้รู้ว่สิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรเว้น มีคำสอนอยู่ 30 ภาค 114 บท 6,200 โองการ ส่วนหะดีษ หมายถึง การบันทึกคำพูด การปฏิบัติของนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ รวมถึงการแสดงออกของผู้อื่นที่นบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ รับรอง มีฐานะเป็นกฎหมายและคำสอนทั่วไปของอิสลาม ที่มีความสำคัญรองจากอัลกุรอาน เพิ่มเติมใน วิโรจน์ นาคชาตรี, ปรัชญาอิสลาม (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547)

²⁸ Jarun Maluleem, The Coming of Islam to Thailand (PROSEA Occasional Paper No.15, 1998), p.10.

สูงขึ้นมากกว่าร้อยละ 70 ของผู้เสียในแต่ละปี โดยส่วนใหญ่จะแพร่ระบาดในกลุ่มเยาวชนที่ว่างงาน การศึกษาน้อย และมีปัญหาทางเศรษฐกิจ กลุ่มประกอบอาชีพรับจ้าง กลุ่มชาวประมง และมีแนวโน้มที่จะแพร่เข้าไปในสถานศึกษามากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาการก่ออาชญากรรม และตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในการก่อเหตุร้าย โดยมีตัวยาเป็นแรงจูงใจ จึงมีความเป็นไปได้ว่าเยาวชนที่ติดยาจำนวนหนึ่งเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการก่อเหตุความไม่สงบในพื้นที่ เพียงแต่มีจำนวนไม่มากนัก และที่สำคัญปัญหายาเสพติดยังเป็นเงื่อนไขให้ฝ่ายตรงข้ามนำไปโฆษณาชวนเชื่อ ว่าทางราชการใช้ยาเสพติดเป็นเครื่องมือทำลายสังคมอีกด้วย²⁹

(2) การใช้อิทธิพล ความขัดแย้งและการแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่ชอบ

ด้วยกฎหมายของหลายกลุ่มหลายกรณีในพื้นที่ เช่น เรื่องอบายมุข ยาเสพติด สินค้าผิดกฎหมาย ซึ่งมีทั้งข้าราชการ นักการเมือง และผู้มีอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย นอกจากนั้นยังมีความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มการเมืองที่เป็นฝ่ายตรงกันข้าม และกลุ่มการเมืองเหล่านี้มักจะทราบต้นตอของบางของสถานการณ์ แต่ไม่ได้ร่วมแก้ไขอย่างจริงจัง เพราะเกรงจะเสียคะแนนนิยม หรือผลประโยชน์อื่นใดในพื้นที่ สถานการณ์เหล่านี้ยิ่งเพิ่มความรุนแรงของปัญหาและสูญเสียความเชื่อมั่นจากประชาชนมากยิ่งขึ้น³⁰

2. ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบอาชีพเกษตรกรรม คือ การทำสวนยางพารา การทำสวนผลไม้ และการทำนาข้าว การทำเกษตรกรรมในพื้นที่ยังเป็น การเกษตรแบบแผนเก่า อาศัยฤดูกาลตามธรรมชาติเป็นหลัก ทำให้ไม่สามารถควบคุมการผลิตได้ ราษฎรส่วนใหญ่จึงมีฐานะยากจน ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ประกอบกับสภาพปัญหาการก่อความไม่สงบในพื้นที่ ทำให้โอกาสที่นักลงทุนจากภายนอกจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการ

²⁹ แก้ว วิฑูรย์เธียร และคณะ, กองบรรณาธิการ, ความรู้และความไม่รู้ 3 จังหวัดชายแดนใต้ (กรุงเทพฯ : แผนงานร่วมศึกษาเสริมสร้างสุขภาวะ กรณี 3 จังหวัดภาคใต้ คณะทำงานวาระทางสังคม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549), น.109. และ นักศึกษาหลักสูตรการปฏิบัติการจิตวิทยาฝ่ายอำนวยการ, “ปัญหาความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้”, น.180.

³⁰ คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม, “การแก้ไขปัญหาความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยคณะทำงานแก้ปัญหาภาคใต้” รัฐภาวรักษ์ นิตยสารวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 46 : 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2547), น.46.

พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นไปได้ยากลำบากมาก เพราะเอกชนทั่วไปต่างหวาดเกรงภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา³¹

อย่างไรก็ตาม ปัญหาความยากจน³² ความด้อยโอกาสของประชาชนในพื้นที่ ก็มีสาเหตุมาจากปัญหาด้านการศึกษาของประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ ประชาชนทั่วไปจึงมีคุณภาพชีวิตระดับค่อนข้างต่ำ และได้รับการศึกษาน้อย ส่งผลกระทบต่อความรู้ แนวความคิด การดำรงชีวิต การมีงานทำและการประกอบอาชีพ รวมทั้งทำให้ถูกปลุกกระดมชักจูงให้คล้อยตามแนวคิดก่อความไม่สงบได้ง่าย³³

3. ปัญหาทางการเมืองการปกครอง³⁴

3.1 ระบบการปกครองของรัฐบาลมีการรวบอำนาจอย่างสูง หน่วยการบริหารท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น เป็นการขยายมาจากกระทรวงส่วนกลางในกรุงเทพฯ ทำให้การทำงานถูกควบคุมจากส่วนกลาง³⁵ แต่ขาดระบบตรวจสอบทั้งภายในและภายนอกที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการทุจริต³⁶ พฤติกรรมไม่ถูกต้องเหมาะสมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ นักการเมือง และข้าราชการ ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างความเป็นธรรม ความยุติธรรม การกดขี่ข่มเหงประชาชน การปฏิบัติรุนแรงละเมิดกฎหมาย และขัดกับความรู้สึกของประชาชน

³¹ ภูวดล ทรงประเสริฐ, เพลิงทักซิธน์ เอกภาพ : ท่ามกลางความแปลกแยกในภาคใต้ (กรุงเทพฯ : ไฮเอร์เพรส, 2548), น.125.

³² จากเอกสารแนวทางการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จัดทำโดย ส่วนประสานราชการ สำนักกิจการความมั่นคงภายใน กรมการปกครอง สรุปว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดปัตตานี 47,690 บาท ยะลา 44,160 บาท และนราธิวาส 31,412 บาท เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีทั้งประเทศ 74,675 บาท

³³ คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม, “การแก้ไขปัญหาคความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้โดย คณะทำงานแก้ปัญหาคใต้”, น.36.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ Thomas, M. Ladd, Political Violence in the Muslim Provinces of Southern Thailand, p.4.

³⁶ อรุณ อภาภิรม, “เหตุการณ์ไม่สงบในภาคใต้” เอกสารประกอบโครงการเสวนาวิชาการ สัณจอร์ “สังคมไทยกับสถานการณ์ภาคใต้” วันที่ 24 กันยายน 2547 เวลา 09.00-12.00 น. ณ ห้องประชุมชั้น 4 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, น.4.

การเข้าไม่ถึงประชาชน ความไม่เข้าใจในวัฒนธรรม ศาสนา วิถีชีวิต แนวคิด และภาษาของคนในท้องถิ่น ทำให้คนส่วนใหญ่ในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกแตกแยกน้อยเนื้อต่ำใจ และรู้สึกว่าได้รับการปฏิบัติเสมือนไม่ใช่คนไทย รวมถึงการที่ฝ่ายรัฐไม่สามารถทำความเข้าใจความต้องการขัดต่อกรณีการเสียชีวิตของประชาชนทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์วันที่ 4 มกราคม 2547 นำไปสู่ความไม่เชื่อมั่น ศรัทธา การขาดความไว้วางใจ ขาดความร่วมมือ และนำไปสู่การถูกชักจูงให้เข้าร่วมกับกลุ่มก่อความไม่สงบ

3.2 ความไม่มีเสถียรภาพของรัฐบาลและหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการ แก้ไขปัญหาในพื้นที่

(1) ความบกพร่องและจุดอ่อนในการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์

เนื่องจากการบริหารยังขาดเอกภาพและประสิทธิภาพทั้งทางด้านความคิดและการบริหารจัดการ นโยบายและยุทธศาสตร์ องค์กร และบุคลากร นอกจากนั้นยังขาดความเข้าใจที่ชัดเจนถึงรากเหง้าและเงื่อนไขที่แท้จริงของปัญหา และมิได้มีการศึกษาวิจัยทางวิชาการที่ดี เพื่อผลในการพัฒนานโยบายให้สอดคล้องกับสถานการณ์อย่างแท้จริง³⁷ ในประเด็นการศึกษาวิจัยทางวิชาการ บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยย้อนหลังตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519-2546 พบว่า งานวิจัยที่มีประเด็นศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ในช่วงเวลาดังกล่าวมีจำนวนประมาณ 300 เรื่อง แบ่งเป็นงานวิจัยในกลุ่มของรัฐศาสตร์ (วัฒนธรรมการเมือง การเมืองการปกครอง การกำหนดนโยบาย ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ) และรัฐประศาสนศาสตร์ (การพัฒนาองค์กร การวิเคราะห์นโยบาย/โครงการ การพัฒนาการบริหาร) จำนวนประมาณ 160 เรื่อง และผลการสำรวจยังพบว่า งานวิจัยที่ดำเนินการโดยนักวิจัยในพื้นที่ยังคงมีข้อจำกัดในแง่ของประโยชน์ที่พึงได้รับจากงานวิจัย³⁸ ในกรณีนี้ ไชยงค์ มณีพิลิก ได้กล่าวไว้ว่า

³⁷ คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม, “การแก้ไขปัญหาความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยคณะทำงานแก้ปัญหาภาคใต้”, น.36.

³⁸ บุษบง ชัยเจริญวัฒนะ, “สถานภาพงานวิจัยทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัญหาภาคใต้” เอกสารการประชุมวิชาการทางรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในส่วนภูมิภาค ประจำปี 2547 (ภาคใต้) จัดโดยภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, น.129-140.

“งานวิจัยของสถาบันการศึกษาซึ่งมีประโยชน์ต่อคนในพื้นที่... แต่เขาทำเสร็จแล้วก็ตั้งไว้ ซึ่งหลาย ๆ หน่วยงานที่ลงมาทำวิจัยเป็นเช่นนี้ คือทำเสร็จแล้วจัดทำเป็นรูปเล่มตั้งทิ้งไว้ ไม่มีการนำไปใช้ ไม่ถึงมือประชาชน แม้แต่เรื่องที่ประชาชนควรจะรับรู้ก็ไม่ถึง”³⁹

(2) ระยะเวลาที่ผ่านมา รัฐบาลและทางราชการมิได้ให้ความสำคัญกับปัญหานี้มากเท่าที่ควรจะเป็น จึงมีความไม่ต่อเนื่องและมีจุดอ่อนในการบริหารนโยบายและการดำเนินการ

(3) แนวโน้มการใช้อำนาจความรุนแรงเพื่อการแก้ปัญหาคุกคามอยู่ในเขตนี้ทั้งในภาครัฐและที่ไม่ใช่ภาครัฐ⁴⁰

3.3 ความสำนึกในประวัติศาสตร์⁴¹

ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของตนเองค่อนข้างสูง โดยเฉพาะเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับอารยธรรมปัตตานี ในอดีตปัตตานีเป็นทั้งศูนย์กลางการปกครองและเมืองท่าที่ทำมาค้าขายกับต่างประเทศที่สำคัญที่สุด ประชาชนจึงได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการก่อตั้งเมืองปัตตานี เรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านกรือเซะ ซึ่งเป็นที่หล่อของปืนใหญ่นางพญาตานี ความศักดิ์สิทธิ์ของกูโบร์ตะโอบะห์ในสมัยกษัตริย์ปัตตานีองค์เก่า ๆ เรื่องราวเกี่ยวกับองค์วีรสตรี เช่น ร่ายาอีเจาว์ ร่ายาปิรู หรือร่ายากูนิง ตลอดจนดาโต๊ะบันยังผู้ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งถูกประหารชีวิตและนำศพทิ้งแม่น้ำแต่ศพกลับสามารถลอยทวนกระแสน้ำได้ ซึ่งทำให้ประชาชนได้เรียนรู้เกิดความภาคภูมิใจและให้การยกย่องในความเจริญรุ่งเรืองและความดีงามที่เกิดขึ้นในอดีต กล่าวได้ว่าสำหรับชาวปัตตานีประวัติศาสตร์ของพวกเขาเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้อย่างต่อเนื่องเพื่อเอกราชที่มีความหมายในทางวัฒนธรรมยิ่งเสียกว่าความหมายทางการเมืองแบบหยาบ ๆ⁴²

³⁹ ไชยงค์ มณีพิลิก, “เข้าไม่ถึงผู้นำจิตวิญญาณ...เข้าไม่ถึงประชาชน” วิกิภาครายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ “เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์” (กรุงเทพฯ : คณะทำงานสื่อสารกับสังคม คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549), น.178.

⁴⁰ อนุช อภาภิรม, “เหตุการณ์ไม่สงบในภาคใต้”, น.4.

⁴¹ วิโรจน์ ราชรักษ์, “การเสริมสร้างความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทย” (เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ลักษณะวิชาสังคมจิตวิทยา วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 27, 2527-2528), น.33-34.

⁴² ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, อิสลามกับความรุนแรง : การศึกษาเฉพาะกรณีเหตุการณ์รุนแรงในสี่จังหวัดภาคใต้ประเทศไทย พ.ศ. 2519 – พ.ศ. 2524 (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527), น.131.

ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ การเมือง ความพึงใจในอดีตแห่งรัฐปัตตานี และการต่อสู้ของคนบางกลุ่มเพื่อให้ได้มาซึ่งการปกครองตนเอง แนวคิดและอุดมการณ์ดังกล่าวมีฐานรากลึก และได้ถูกนำมาใช้อ้างอิงในกลุ่มคนบางกลุ่มเชื่อมโยงกับศรัทธาและความเชื่อถือของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ต่อผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนในท้องถิ่นซึ่งมีอยู่สูงมาก⁴³ นอกจากนี้ แรงบีบคั้นด้านจิตใจบวกกับอนาคตอันไร้ทางออก ทำให้กลุ่มคนหรือปัจเจกชนจำนวนไม่น้อย เริ่มหลีกถอยจากแนวทางกระแสหลักของสังคมกลับไปหาอดีตอันรุ่งเรืองเฟื่องฟู การต่อต้านอำนาจรัฐไทยบริเวณจังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงมักอาศัยแรงโยยหาถึงอดีตแห่ง “รัฐปัตตานี” ซึ่งยังมีปรากฏให้เห็นในมโนภาพและความทรงจำท้องถิ่น⁴⁴

จากการมองปัญหาอีกแง่มุมหนึ่งพบว่า สำนึกประวัติศาสตร์ของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู ความขัดแย้งทางด้านศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ระบบการศึกษา และการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกับสังคมส่วนใหญ่เป็นปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีประเด็นความไม่เข้าใจ ความหวาดระแวงระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู เจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน การปฏิบัตินโยบายของภาครัฐที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นพหุสังคมของสังคมไทย การไม่ยอมรับความแตกต่างทางด้านอัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู เชื้อให้กลุ่มผู้ไม่หวังดีเข้ามาแทรกแซงหาประโยชน์ในพื้นที่ ประกอบกับชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูมองว่ารัฐบาลไม่ได้ให้ความสำคัญแก่พวกตน จึงเกิดความรู้สึกแบ่งพรรคแบ่งพวกในที่สุดก็กลายเป็นขาดความไว้วางใจรัฐบาล การทำลายอำนาจรัฐในรูปแบบต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ตลอดมา

การมองปัญหาจากแง่มุมดังกล่าวสอดคล้องกับที่คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนศึกษาปัญหา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ฯ อธิบายว่า จังหวัดชายแดนภาคใต้มีปัญหาสังคมจิตวิทยาอันเป็นผลมาจากความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม ที่ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจ ความหวาดระแวง ความรู้สึกต่ออำนาจรัฐในทางลบที่สะสมมานาน และยังมีปัญหาการศึกษา และปัญหาความยากจนมาเป็นองค์ประกอบทำให้สังคมมีความอ่อนแอและเปราะบาง

⁴³ คลังสมอง วปอ. เพื่อสังคม, “การแก้ไขปัญหาคความมั่นคงจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยคณะทำงานแก้ปัญหาภาคใต้”, น.35-36.

⁴⁴ อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว, สงครามเงา (กรุงเทพฯ : นาครมีเดีย, 2548), น.188.

จนบุคคลหรือคณะบุคคลในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ ผู้นำท้องถิ่น นักการเมืองที่มีอิทธิพล กลุ่มโจรพวกมิจฉาชีพ อาศัยช่องว่างของความไม่เข้าใจกันระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐและประชาชน สร้างสถานการณ์หรือสร้างปัญหาขึ้น หรือบางกรณีแม้ไม่ได้ฉวยโอกาสสร้างสถานการณ์ แต่อย่างน้อย ก็ต้องการให้ปัญหาดำรงอยู่ต่อไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม⁴⁵ อาจกล่าวได้ว่าความคิดในเรื่องของกลุ่มก่อความไม่สงบเป็นเรื่องที่มีการเมืองแทรกและเป็นเรื่องของกลุ่มผลประโยชน์ที่อาศัยช่องว่างของประวัติศาสตร์ และความไม่เข้าใจกัน (ผู้วิจัย) แสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ และเพื่อเป็นการปกปิดความผิดของกลุ่มผลประโยชน์ในพื้นที่ จึงอาศัยกลุ่มก่อการร้าย (กลุ่มก่อความไม่สงบ) เหล่านี้เป็นข้ออ้าง⁴⁶

แต่คณะกรรมการวิชาการวิสามัญพิจารณาศึกษาการลอบวางระเบิดและก่อความไม่สงบ เรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้สภาผู้แทนราษฎร ก็มีความเห็นที่ต่างออกไปว่า มูลเหตุที่ลึกที่สุดของปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย มีต้นตอมาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมความคิด คือ การที่คนในสังคมไทยส่วนใหญ่มีความคิดที่ยังไม่เห็นคุณค่าในความแตกต่างหลากหลาย ไม่เห็นว่าการความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานความเป็นจริงที่ดำรงอยู่ของทุกสังคมในโลกและเป็นทุนทางสังคมที่มีมูลค่ามหาศาล หากรู้จักนำมาผสมผสานและใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางที่ถูกต้อง⁴⁷ ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้จากงานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมา

⁴⁵ กองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, รายงานการพิจารณาของคณะกรรมการวิสามัญศึกษาปัญหา 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ บัตตานี ยะลา นราธิวาส สงขลา และสตูล วุฒิสภา (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ม.ป.ป.), น. 5-1- 5-2

⁴⁶ บัณฑิตย์ สะมะฮุน, “ความขัดแย้งชายแดนภาคใต้ของไทย” วารสารเอเชียปริทัศน์, 25 : 1 (มกราคม-มิถุนายน 2547) : 91.

⁴⁷ กองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานของคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาการลอบวางระเบิดและก่อความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาผู้แทนราษฎร (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 21 ปีที่ 2 ครั้งที่ 22 (สมัยสามัญทั่วไป), 2547), น. 82.

หากจะจัดความสัมพันธ์ระหว่างปัญหาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจแยกได้ เป็น 3 ปัจจัย คือ “ปัจจัยขั้นบุคคล” หมายถึง ผู้ก่อความไม่สงบและฝ่ายรัฐซึ่งตอบโต้ด้วยความรุนแรง “ปัจจัยขั้นโครงสร้าง” หมายถึง ความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรมและการปกครองที่เป็นอยู่ ปัญหาทางเศรษฐกิจและการเข้าไม่ถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษาที่ไม่สามารถเอื้ออำนวยให้ประชาชนมีพลังเอาชนะการทำลายทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ ลักษณะพิเศษของ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้คือวัฒนธรรมของประชากรที่แตกต่างไปจากส่วนอื่นของประเทศ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและนิยมพูดภาษามลายู และบริบททางภูมิรัฐศาสตร์ชายแดนที่ทำให้เกิดการเปรียบเทียบแฉ่งชัดในคุณภาพชีวิตระหว่างผู้คนที่มีความเชื่อศาสนาเดียวกันเป็นมลายูมุสลิมเช่นเดียวกันใน 2 ประเทศ คือบริเวณชายแดนภาคใต้ของไทยและในมาเลเซีย “ปัจจัยขั้นวัฒนธรรม” หมายถึง ลักษณะเฉพาะทางศาสนาและชาติพันธุ์ในพื้นที่ คือศาสนาอิสลาม ภาษามลายู และประวัติศาสตร์ปัตตานี สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขในสังคมซึ่งทำหน้าที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงหรือทำให้ผู้คนไม่นอยยออมรับหรือเห็นด้วยกับฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง⁴⁸

สถานการณ์ปัจจุบัน

สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ต้นปี 2547 เป็นต้นมา จะเกิดเหตุในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมากที่สุด รองลงมา คือ จังหวัดปัตตานี และจังหวัดยะลา ตามลำดับ โดยคณะกรรมการสิทธิการวิสามัญพิจารณาศึกษาการลอบวางระเบิดและก่อความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ ได้วิเคราะห์สภาพปัญหาของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ออกเป็น 3 ระดับ คือ⁴⁹

1. ปัญหาระดับพื้นผิวของสังคม ได้แก่ ปัญหาการก่อความไม่สงบเรียบร้อยและปัญหาการก่ออาชญากรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

⁴⁸ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ “เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์”, 2549, น.13-35.

⁴⁹ กองกรรมาธิการ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, รายงานของคณะกรรมการสิทธิการวิสามัญพิจารณาศึกษาการลอบวางระเบิดและก่อความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สภาผู้แทนราษฎร, น.14-15.

2. ปัญหาระดับโครงสร้างของสังคม มีลักษณะโน้มเอียงไปในทางรวมศูนย์อำนาจ การมีระเบียบ กฎหมายไม่ยืดหยุ่นเท่าที่ควร ทำให้ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมอันหลากหลายของประชาชนในพื้นที่ รวมทั้งปัญหาด้านการศึกษาซึ่งเป็นสาเหตุที่เชื่อมโยงไปสู่การเกิดปัญหาอื่น ๆ ด้วย

3. ปัญหาระดับวัฒนธรรม เป็นการไม่เห็นคุณค่าในความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา และวัฒนธรรม โดยส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ซึ่งอาจปฏิบัติโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์และไม่ทราบขนบธรรมเนียม นำไปสู่ความมีอคติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างคนต่างศาสนาต่างวัฒนธรรม ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา

หากวิเคราะห์สถานการณ์ตามสภาพปัญหาข้างต้น จะพบว่าประกอบด้วยชั้นความรุนแรง 3 ชั้น ชั้นที่ 1 อันเป็นชั้นที่เห็นเด่นชัดที่สุด คือ ตัวบุคคล (หรือกลุ่ม) กระทำความรุนแรงหมายถึง คนที่ฆ่าผู้คนรายวันทั้งราษฎร พระสงฆ์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตลอดจนความรุนแรงที่เชื่อกันว่าฝ่ายเจ้าหน้าที่เป็นผู้กระทำ ชั้นที่ 2 เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง คือ บุคคลหรือกลุ่มเหล่านี้ไม่ได้ดำรงอยู่ในความว่างเปล่า หากแต่ดำรงอยู่ในโครงสร้างของสังคม เช่น ลักษณะของครอบครัว ชนิดของการศึกษาที่เขาได้รับ เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สภาพการว่างงาน หรือฐานะตำแหน่งในสังคม อาจกล่าวได้ว่าเงื่อนไขเชิงโครงสร้างเหล่านี้เป็นแหล่งให้กำเนิดบุคคลที่ใช้ความรุนแรง ชั้นที่ 3 คือ ชั้นทางวัฒนธรรม ซึ่งทำหน้าที่ให้ความชอบธรรมกับการกระทำต่าง ๆ ทำให้ผู้ใช้ความรุนแรงรู้สึกว่าการกระทำของตนเป็นที่ยอมรับได้เพราะถูกต้องชอบธรรม⁵⁰

สถานการณ์การก่อความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยด้านบุคคลที่นำไปสู่เหตุผลที่การก่อเหตุร้ายในแต่ละจังหวัดแตกต่างกัน อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ประสานความร่วมมือกับอีกสองกลุ่มเพื่อรักษาฐานทางการเมือง ลดความน่าเชื่อถือของฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง (2) กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบจะก่อการเพื่อสร้างสถานการณ์ ลดความน่าเชื่อถือของอำนาจรัฐ สร้างความกดดันเจ้าหน้าที่สร้างความหวาดกลัวเป็นการบ่อนทำลาย (3) กลุ่มอิทธิพลธุรกิจผิดกฎหมายและยาเสพติด ประสานความร่วมมือกับอีกสองกลุ่มเพื่อการแย่งชิงผลประโยชน์ การแก้แค้นเจ้าหน้าที่ การสร้างสถานการณ์เพื่อให้มีผลต่อการโยกย้ายเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของข้าราชการ โดยสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม ได้ดังนี้⁵¹

⁵⁰ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ, รายงานคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ “เอาชนะความรุนแรงด้วยพลังสมานฉันท์”, น.5-6.

⁵¹ สำนักงานกระทรวงมหาดไทยส่วนหน้า จังหวัดยะลา, “การดำเนินงานของกระทรวงมหาดไทยในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้”, 23 มีนาคม 2548. (ัดสำเนา)

1. จังหวัดนราธิวาส การก่อเหตุในพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มบุคคล 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ 2) กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ และ 3) กลุ่มอิทธิพลธุรกิจผิดกฎหมายและยาเสพติด ทำให้การเคลื่อนไหวสร้างมวลชนของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบสามารถทำได้อย่างกว้างขวางเนื่องจากได้รับการเกื้อหนุนในการเคลื่อนไหวจากการเมือง และได้รับเงินจากธุรกิจผิดกฎหมาย กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในจังหวัดนราธิวาส จึงมีศักยภาพในการเคลื่อนไหวสูงทั้งในด้านการสร้างฐานมวลชนและการก่อเหตุร้าย

2. จังหวัดปัตตานี ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบกับกลุ่มการเมืองระดับชาติไม่เด่นชัดเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดนราธิวาส แต่มีภาพความสัมพันธ์กับกลุ่มการเมืองระดับท้องถิ่นและกลุ่มอิทธิพลธุรกิจผิดกฎหมายและยาเสพติด มองในภาพรวมอาจกล่าวได้ว่าเหตุร้ายในพื้นที่จังหวัดปัตตานี เกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบกับกลุ่มอิทธิพลธุรกิจผิดกฎหมายและยาเสพติดเป็นหลัก ศักยภาพของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบจึงมีน้อยกว่าในจังหวัดนราธิวาส

3. จังหวัดยะลา ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบกับกลุ่มการเมืองระดับชาติไม่ชัดเจนเนื่องจากนักการเมืองระดับชาติที่มีระดับสูงไม่เกี่ยวข้องด้วย ในส่วนกลุ่มอิทธิพลซึ่งส่วนใหญ่เป็นหัวหน้าคณะของนักการเมือง ก็แสดงท่าทีเดียวกับนักการเมืองระดับชาติที่ไม่ร่วมกับกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบ กลุ่มอิทธิพลจึงเคลื่อนไหวหนุนช่วยกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบได้ไม่มากนัก ศักยภาพของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบในจังหวัดยะลา จึงมีน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดนราธิวาส และจังหวัดปัตตานี

อาจมองความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ได้ตามที่ นายสวาสดี สุมาลัยศักดิ์ จุฬาราชมนตรี กล่าวถึงปัญหาความไม่สงบในภาคใต้ว่าเกิดจากความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาเรื่องน้ำมันเถื่อน ผู้ค้าน้ำมันนำน้ำมันจากอ่าวเปอร์เซียเพื่อมาจำหน่าย แต่มีผู้ไปขัดขวางจึงจำพวกที่ติดยาเสพติดไปยังเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และโยนความผิดมาให้ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู หรือการเปิดร้านคาราโอเกะ เมื่อผู้ประกอบการเปิดเกินเวลาเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าไปจับกุมก็ถูกพวกผู้ประกอบการที่มีอิทธิพลมาทำร้ายหรือจ้างยิง เลยทำให้ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายูเป็นแพะรับบาปในปัญหาต่าง ๆ⁵² ซึ่งในทัศนะของ พล.อ.ศิริชัยฯ บัจจัยที่กล่าวมาก็เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งใน

⁵² สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 29 เดือนตุลาคม 2547, น.1745.

หลาย ๆ ปัจจัยที่ทำให้เกิดความไม่สงบ ไม่มีอันไหนเป็นปัจจัยหลัก เนื่องจากปัญหาสะสมมานาน ปัญหาวันนี้คือทำอะไรที่จะนำปัญหาทุกส่วนมาผสมกันและหาวิธีแก้ให้ได้พร้อม ๆ กัน⁵³

ดังนั้น หากมองเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของบุคคลทั้ง 3 กลุ่ม จะเห็นว่าสถานการณ์ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา จะเกิดเหตุในพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมากที่สุด รองลงมาคือจังหวัดปัตตานี และจังหวัดยะลา แต่หากพิจารณาจำนวนเหตุการณ์เปรียบเทียบเป็นรายอำเภอแล้วระหว่างปี พ.ศ. 2547-2548 จะพบว่าพื้นที่อำเภอที่มีเหตุเกิดมากที่สุดคืออำเภอเมืองยะลา (305 ครั้ง) รองลงมาคืออำเภอรามัน จังหวัดยะลา (240 ครั้ง) อำเภอระแงะ (230 ครั้ง) และอำเภอสุโงปาดี จังหวัดนราธิวาส (222 ครั้ง) อำเภอเมืองจังหวัดปัตตานี (198 ครั้ง) ลักษณะของเหตุการณ์สะท้อนลักษณะของสังคม มีจุดเน้นต่างกันตามเงื่อนไขสังคม เหตุความรุนแรงในจังหวัดยะลาและปัตตานีเกิดขึ้นหนักในพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองและกึ่งเมือง ส่วนจังหวัดนราธิวาสเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นในพื้นที่ชนบทมากกว่าเมือง⁵⁴ ซึ่งสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างหนักในเขตเมืองยะลาฝ่ายรัฐได้มีคำอธิบายว่า “ในระยະนี้มีการจับกุมหรือเชืญตัวกลุ่มแกนนำ และผู้ต้องสงสัยก่อความไม่สงบโดยใช้อำนาจตามกฎหมายการศึกเป็นจำนวนมาก จึงคาดว่าอาจเป็นสาเหตุของการลอบวางระเบิดในเขตเทศบาลเมืองยะลา...”⁵⁵ คำอธิบายดังกล่าวนอกจากจะอธิบายได้ว่าเมื่อพิจารณาเหตุการณ์เปรียบเทียบรายอำเภอ เหตุใดพื้นที่เมืองยะลาจึงมีจำนวนเหตุการณ์มากกว่าพื้นที่อื่นแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่ารัฐมองพื้นที่เขตเมืองยะลาว่าเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบและแนวร่วมอาศัยอยู่มากกว่าพื้นที่อื่นอีกด้วย ประกอบกับ การที่เขตเมืองยะลามีสถานที่ราชการตั้งอยู่มากกว่าในพื้นที่อื่น จำนวนเหตุการณ์ในพื้นที่นี้จึงมีมากกว่าพื้นที่อื่นไปด้วย ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่า กลุ่มผู้ก่อความไม่สงบยังคงมีเป้าหมายที่จะกระทำต่อสัญลักษณ์ทางอำนาจของฝ่ายรัฐอยู่

⁵³ คำกล่าวของ พล.อ.ศิริชัย ธีรชัย ธิญญสิริ ไทยรัฐ (8 ตุลาคม 2547), น.16.

⁵⁴ ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหรือโครงสร้างความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ : สถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ในรอบ 2 ปี (พ.ศ. 2547-2548) (คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2549), น.11.

⁵⁵ ข้อสั่งการลำดับที่ 2, สรุปการสั่งการของผู้บังคับบัญชาในการประชุมสรุปสถานการณ์และการปฏิบัติที่สำคัญประจำวันเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2548 เวลา 08.30 น. โดยมี พล.ท.พิศณุ อุไรเลิศ ลธ.สสส.จชต. เป็นประธาน

ข้อค้นพบบางประการ

เมื่อพิจารณาจากงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว แม้จะมีการศึกษาครอบคลุมตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งที่เป็นฝ่ายรัฐและฝ่ายผู้ก่อความไม่สงบ ปัญหาระดับโครงสร้าง คือ การศึกษา ยาเสพติด เศรษฐกิจ และความยากจน กลไกการเมืองการปกครอง และปัญหาระดับวัฒนธรรมในเรื่องของความแตกต่างหลากหลายทางศาสนา เชื้อชาติ และวัฒนธรรม แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการศึกษากลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสำคัญต่อการแก้ไขปัญหา ซึ่งการศึกษา กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ผ่านมายังไม่ครอบคลุมถึงความคิดของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ต่อความเข้าใจในปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และโดยอาศัยคุณูปการของวิธีวิทยาแนวปรากฏการณ์วิทยา จึงนำไปสู่การศึกษาความคิดของผู้ปฏิบัติงานใน กอ.สสส.จชต. ที่มีต่อปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ และโดยที่ กอ.สสส.จชต. เป็นองค์กรหนึ่งที่เป็นกลไกการใช้อำนาจของรัฐในการจัดการปัญหาในพื้นที่ จึงอาจทำให้เห็นกระบวนการจัดการปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้ในรูปแบบหนึ่ง